

MEKTUPLARDA ATATÜRK
“Kırk Yıllık Mektup Açıklanınca...”

Doç. Dr. Hasan CİCİOĞLU*

Doç. Dr. Gül CELKAN**

“Bir asker olmak, bir komutan olmak değildir ona çağını aşacak bir lider özellikleri taşıyan. O bir lider, ama kitleleri sürükleyebilen, insanları kenetlemeyi başarmış bir siyasi lider.” İşte İngiltere’nin Muhafazakar Parti lideri Michael Stevens Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu, Türk İstiklal ve Bağımsızlığının sembolü Mustafa Kemal Atatürk için böyle diyordu.

Andrew Mango *Atatürk* adlı eserinde bağımsızlık ve evrensel uygarlığa katılımı Mustafa Kemal’in ikiz idealleri olarak görmekte¹ ve O’nu yetenekli bir komutan, akıllı bir politikacı ve son derece gerçekçi bir devlet adamı olarak anlatmaktadır. Ve O’nu Aydınlanma çağının yani bir başka deyişle Türk Rönesans’ının yaratıcısı olarak görmektedir.²

İngiltere Büyükelçisi olarak 1934-1939 yılları arasında Türkiye’de yaşam Percy Loraine Ulu Önder’in ölümünün onuncu yılında, 10 Kasım 1948’ de yapmış olduğu bir konuşmada Atatürk’ü şu şekilde anlatmaktadır:

Nasıldı? Aslını söylemek gerekirse dik, mağrur, kendinden emin, iyi giyimliydi; belirgin yüz hatları, insanın sanki içine kadar görebilen mavigöz-

* Doğu Akdeniz Üniversitesi Atatürk Araştırmaları Merkezi Başkanı.

** Doğu Akdeniz Üniversitesi Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi Başkanı.

1 Andrew Mango, *Atatürk*, Sabap Kitapları, 1999, 507.

2 A.g.e., 507.

*leri, kalın kaşları, yüzünde bazı derin çizgiler ve çoğunlukla ciddi ve sert bakışlar; ancak her bakışında, yüz ifadesinde ve hareketlerinde dahi bir hayat, bir canlılık vardı. Aklından geçirdikleri ve vücudu harekete geçmeye hazır sarılmış yaylara benziyordu.*³

Atatürk elbette Türk milletinin kurtarıcısı, aydınlığa çıkmasını sağlayan; egemenlik, bağımsızlık, hürriyet kavramlarını öğrenmesini ve yaşatmasını sağlayan kişiydi. Ancak onun değerini yabancıların sözlerinden duymak, Türk Milleti olarak bizlere Atatürk'le ne kadar övünsek azdır dedirtecek kadar etkileyici olmaktadır. İstiklal Savaşında Güneydoğu Anadoluyu işgal eden Fransanın Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle, "Mustafa Kemal'den öğreneceğimiz çok şey var," derken, Amerikalı General Mac Arthur, "zamanın en önde gelen devlet adamı ve askeri dehası olarak" Atatürk'ü tanımlamaktadır. 1922 yılında Cumhuriyet Türkiyesi'nin Ankara'sına gelen ilk İngiliz olan Grace Ellison, Atatürk'ü öğrencilerine sürekli olarak milletin, milliyetçiliğin ne demek olduğunu öğretmek durumunda kalan bir profesöre benzetmektedir⁴.

Atatürk geleceği gören, ülkesiyle milletiyle gurur duyan ve ona derin bir sevgi besleyen, parlak bir geleceğe doğru yol alabilmesi için tüm meşaisini bu amaç uğruna harcamış emsalsiz bir devlet adamıydı. "Ancak kendilerinden sonrakileri düşünebilenler milletlerini yaşamak ve ilerlemek imkanlarına kavuştururlar". İşte Atatürk kendi felsefesini bu kelimelerle özetlemekteydi. Mustafa Kemal mütevaziliği elden bırakmayan ve kendisinin olağanüstü bir kişi olarak yorumlanmasını asla istemeyen bir kişiliğe sahipti. Ona göre doğuşundaki en büyük olağanüstülük *Türk* olarak dünyaya gelmiş olmasıydı.

Atatürk ve onun efsanevi kahramanlığı, öğretileri Türk ulusunun ve dünyadaki tüm milletlerin hafızalarından asla silinmeyecektir. Türk milleti için bir sembol haline gelen gizli bir kahramandı. Türk Rönesansını yap-

3 *Turkish Daily News*, TDN-ee, Sanat ve Kültür Köşesi, 25 Ekim 1998

4 Grace Ellison, *An English Women in Angora*, 1922.

miş olduğu inkılaplarla başlatmıştır . Kadınların çağdaş dünyaya ayak uydurması, ekonomik zaferler , eğitimin modernleşmesi,...bunlar Atatürk sayesinde Türk milletinin sahip olduğu onlarca imtiyazdan sadece birkaçıdır.

Atatürk Türkiyesi laik ve insancıl milliyetçilik kavramları sonucu uyumlu, hoşgörülü bir ortam yakalamayı başarmıştır .Elbette savaşlardan, fakirlikten, yorgunluktan elinde avucunda bir şey kalmamış bir milleti kaldırmak azim, sebat, fedakarlık ve strateji geliştirme işiydi. İşte Atatürk bunları başarmış ve yabancı diplomatların da hayret, şaşkınlık ve hayranlıkla izlediği dünyaca saygın bir devlet adamı olmuştur .

1934-1939 yılları arasında önce İstanbul'da daha sonra da Ankara'da Büyükelçi olarak bulunan Percy Loraine 25 Kasım 1938'de Londra'ya gönderdiği ve kırk yıl açılmayacak şerhi koyduğu mektup, ibret dolu anlatımıyla Atatürk'ün yabancı bir diplomat gözünde nasıl muazzam bir kişiliğe sahip olduğunu göstermesi açısından okunması gereken bir mektup olmasının yanısıra objektif anlatımıyla araştırmacılar için de bir kaynak belge niteliği taşımaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden 15 gün sonra dönemin İngiltere Büyükelçisi Percy Loraine'in Londra'ya özel bir kuryeyle gönderdiği ve üzerine "40 Yıl Boyunca Açıklanmayacak" damgası vurulan mektubun tam metnidir .

Telgraf No: 608

İngiltere Büyükelçiliği ,Ankara, 25 Kasım 1938

Aziz Lordum,

1. Size Mösyö Kemal Atatürk'ün ölümünü bildiren 194 sayılı telgrafı çok derin üzüntüler içinde sunmuştum.

2. Bu belgeye ek olarak, Büyükelçiliğimiz Müsteşarı tarafından hazırlanan ve Kemal Atatürk'ün geçmişteki kariyerini içeren belgeyi sizlere sunma onuru yanında, bu yazımda, Atatürk'ün yaptığı işleri övmekten çok, onun kişiliği ve bu ülke insanına ne ifade ettiği konusuna değinmeye çalışacağım. Hiç şüphesiz toplum bilimciler ve tarihçiler onun çalışma hayatı

ve yaptıklarıyla ilgilenip ayrıntılı bir çalışma yapacaklardır. Ancak bunların birçoğu, Atatürk'ün gerçek kimliğini öğrenmeden hazırlanacaktır ki; onu tanımadan yapılacak değerlendirmeler kuşkusuz yanlış olacak ve yanlış yönlendirmelere neden olacaktır.

3. Bu bilginin toplanmasında, ben belki de ayrıcalıklı bir konuma sahiptim. Her ne kadar, rahmetli Cumhurbaşkanı ile çok nadir karşılaşmış olsam da, bu görüşmeler diğer diplomatik temsilciliklerinkine nazaran daha sık ve daha uzun olmuştur .Bütün bunlar bir yana, görevimin ilk günlerinden itibaren Atatürk beni bir dost gibi görmüş, benimle görüşmekten memnun olmuş, görüşme fırsatı doğduğunda bundan hoşnut kalmış, karşılıklı konuşmalarımız esnasında ilgi ve dikkati asla azalmamıştır. Galiba, onun yeteneklerini ortaya çıkartan becerikli yaklaşımlarım vardı, bu yüzden olsa gerek görüştüğümüz konu hakkındaki fikirlerine ya da o konu ile ilgili sunduğu sonuca karşı çıktığımda benim bu tavrıma direnmezdi. Dolayısıyla, kendi özel kimliğini bana, diğer yabancılara gösterdiğinden daha fazla gösterdiğine inanıyorum.

4. Doğrudan edinilen tecrübelerimi sağlayan kişisel görüşmelerimiz dışında, onu çok yakın dostlarından ve hatta aramızdaki dostluğu gördükten sonra benimle onun hakkında konuşmaya hiç çekinmeyen Kabine'deki bazı Bakanlardan da birçok kez dinleme fırsatım oldu.

5. Atatürk'ün müstesna ve takdire şayan bir şahsiyet olduğunu söylemek pek bir şey ifade etmeyebilir .Ancak gerçekten müstesna ve takdire şayan bir kişiydi, neden bu niteliklere sahip bir şahsiyet olduğunu açıklamaya çalışmalıyım.

6. Sanırım bunu temelde "çift karakterlilik" olarak açıklayabiliriz. Bu ülkede nefret uyandıran ve yasaklanan H.C.Armstrong'un Grey Wolf (Bozkurt) adlı kitabını okuyan çoğu insan, çok yetenekli; inatçı bir enerjiye sahip, ancak insafsız, itici tavırları olan, serkeş mizaçlı, gem vurulmamış zevkleri, ahlak dışı ihtirasları olan; dahası, dostluğu tanımayan bir adamın portresiyle karşılaşmaktadır .Bu tesbiti doğrular görünecek kanıtları toplamak hiç de zor olmayacaktır; ancak şahsen ben, bir insanın bu şekil-

de tanıtılmasını tamamıyla yanıltıcı buluyorum. Gözle görülen bir dizi kural dışılığı sadece ayrı karakterlilikle anlatabileceğime inanıyorum. Sadece şu veya bu savaşı kazanarak, şu veya bu kanunu çıkararak, harf devrimi yaparak ya da fes giyilmesini yasaklamak veya tülkeyi laik kılarak değil, yüzyıllarca acı çekmiş, ruh karartıcı yönetimler yaşamış bir ırkın dehasına güvenerek, sadece artık kölelik çekilmemesi gerektiğine inandığı için çok sayıda kuvveti harekete geçirip, bir insanın büyüklüğünün ve sıra dışı görünüşünün kanıtı sadece iyiliği ile ölçülebilir- on beş yıl gibi kısa bir sürede bu insan bir çok iyi şey yapmıştır .Gerisi ayrıntıdan ibarettir; sadece dedikoducu zihniyetin üzerinde duracağı ancak bir tarihçinin gerektiği kadarını vereceği ayrıntılar .

7. Atatürk'ün dinamik enerjisi üzerinde durmama gerek yok, bu enerjinin dayanılmaz gücü, Türk ırkının tarihinde şimdiden önemli bir sayfa olarak yer almıştır . Ancak ben, pek bilinmeyen bir başka özelliğine değinmek istiyorum: Bu da; Atatürk'ün doğuştan gelen, belki de farkında olmadan tıpkı sütün kaymağını hemen ayıran aletler gibi, faydasız faydalıdan ayırma yeteneğiydi.

8. Atatürk'ün tüm karakterinde veya enazından mevcut şeklinde, bazı çelişkilerle karşılaşmaktadır. İddia edilen acımasızlığı, onu tanıyanların çok iyi bildiği gibi, vatandaşlarına duyduğu sevgiyle uyuşmamaktadır. Tensel günahlar ve geçici ilişkilere duyduğu varsayılan zevklere karşın, toplumda kadının rolü kavramı, halk devrimlerinde en çarpıcı savunmayı ortaya koyduğu kadın hakları ve önemi ile bağdaşmamaktadır. Zira bir iki sene içinde çokeşliliği yasal olarak ortadan kaldırmış ve istedikleri takdirde harem kadınlarına bile devletin liberal mevkilerinin açık olduğunu ortaya koymuştur. (Kimi zaman toplum içinde de olsa) özel hayatını tanımlayan ve göz ardı edilmiş resmiyeti, giyiminin kusursuzluğu, olağanüstü tavırları ve resmi görevlerdeki asaleti ile garip bir çelişki yaratmaktadır. Sadece bir kaç büyük adam daha rahat ve daha güvenli hissetmenizi sağlayabilir; sanırım yok denecek kadar azı da gerektiğinde sizi bu kadar rahatsız hissettirebilir .

9. Atatürk, Batı'da "yes-men" ve uzun süredir Türkiye'de "evetçi" olarak bilinen tarzdan hoşlanmıyor, bu tür insanları aşağılıyordu. Ahmak ve dalkavuklara tahammülü yoktu. Aslında belki de en çok sömürücüleri sevmeyen, açgözlüleri hor görürdü. Bir insanın onun için çalışıyor olması fikrine hoşbakmazdı. Kendisi zaten ülkesi, ırkı ve insanları için yaşıyor, onlar için düşünüp, onlar için çalışıyordu. Diğerleri bu şekilde davranmıyorsa, görevlerini yerine getiremedikleri kanaatine varıyordu.

10. Korkarım gelecek nesillere Atatürk bir diktatör olarak aktarılacak. Bunun yanlış olacağı kanısındayım. Hem savaşta, hem barışta evet o büyük bir liderdi ancak gerçek bir diktatör değildi. Ne yazık ki ben, şimdiye kadar onu anlatabilecek diktatör kelimesine ait bir tanımımız olduğuna inanmıyorum. Ancak Hitler ve Mussolini'nin tersine, devlette idari veya yönetim fonksiyonu bulunmuyordu; af yetkisi yoktu; mahkemelere emir yetkisi yoktu; diplomatik misyon temsilcilerini reddetme hakkına sahip değildi. Bütün bu hususlara teknik gözle bakıp bir kenara iter ve tüm devlet meselelerinde onun isteklerinin hakim olduğu konusunda ısrar edebilirsiniz. Doğru, ancak daha çok o konudan sorumlu kişilerin onayının hakimiyeti şeklinde karşımıza çıkıyordu. Olayların gidişi, Atatürk'ün görüş açısının doğruluğunu, verdiği hükümlerin zekice olduğunu ve hata yapmadığını göstermiştir .Dolayısıyla sıkça fikirlerine başvurulması ve memnuniyetle bu fikirlerin uygulanmasını görmek pek de şaşırtıcı değil. Ancak onu Mussolini, Hitler veya Primo de Rivera gibi diktatörlerden ayıran belki de en büyük özellik, başından beri isteyerek ve çok emek sarf ederek, kendini yaşatacak bir sistem kurmaya çalışmasıdır. Atatürk'ten sonraki cumhurbaşkanı seçiminin sessizce hallolması ve ölümünden sonra kurduğu rejimin sakince sürmesi bir kriterse, evet başarılı olmuştur .

11. Atatürk'ün idrak gücünde esrarengiz bir yön vardı; küçük şeylere önem vermeyiş veya sinsi olamayışında üstün bir yön bulunuyordu; konsantrasyon gücü olağanüstüydü; şefkat ve ilgi bekleyen bilinçaltının etkileyici yanı belki de şuurlu amacının buz gibi dimdikliğinin bir başka parçasıydı.

12. Müslüman olarak doğmuş, ancak din karşıtı bir kişi olmuştu, doğruluğu sevmiş, gınahtan nefret etmişti; işini iyi bilen, istidat sahibi bir askerdi, savaştan nefret ederdi. Bağımsızlığı elde ettiği andan itibaren barışın peşinde koşmuş ve barış ortamını sağlamayı başarmıştı. Türkiye'nin kaderini elleri arasına aldığından beri, Kemalist Cumhuriyetin dostluk elini uzatmadığı ve aralarında Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanlarının da bulunduğu tek bir komşusu dahi yoktur .Uzatılan dostluk eli çoğunlukla tutulmuş ve sarf edilen çabalar sonunda ülkelerarası sürtüşme azaltılarak, doğunun bu bölgesinde daha geniş kapsamlı barış, dikkat çekici bir biçimde sağlanmıştır .

13. Kemal Atatürk yapılması gerektiğine inandığı şeyleri korkusuzca yerine getirmekten asla vazgeçmemişti. Hastalığının şiddetlendiği anlarda ölüme çok yakınlaşmış olsa bile, korku asla ne yüreğine ne beynine yerleşmeyi başaramamıştı.

O, Türk Milleti'ne hizmet ederken öldü. Ölüm bile büyük zaferini ondan çalmayı başaramamıştır

İnsanlara hayatlarını, onur ve şereflerini ve insanca yaşama yolunu vermiş, belki de tüm bunlardan daha önemlisi bu haklarına sahip çıkmalarını sağlayacak bağımsızlığı tattırmıştır .

Lordum, en derin saygılarımla, sizin en sadık ve en mütevazı hizmetkarınız olduğumu bildirmekten şeref duyarım.⁵

Percy Loraine

EK-1

1037110126 143375

The presentation to the
 of the Officers History
 of the Road and the Campaign
 which they have
 sponsored so successfully.

No. 14, Dec
 1911

Hasan Cicioğlu

1037110126 143375

6

of Turkey's independence, most of them the results of the
 Ottoman Empire, some of them its former subjects, to show
 the Turkish Republic has not offered the hand of equal
 friendship. Surely the hand has been a warm one the
 committee effort has been a noble admission of
 courage of relation and an equally noble's acknowledgment
 of good over a side area of the bitter East.

It is a noble's admission of courage of relation and an
 equally noble's acknowledgment of good over a side area of
 the bitter East. It is a noble's admission of courage of
 relation and an equally noble's acknowledgment of good over
 a side area of the bitter East. It is a noble's admission
 of courage of relation and an equally noble's acknowledgment
 of good over a side area of the bitter East.

I have the honor to be, with the highest respect,
 Sir,
 Your Leadership's most obedient,
 Servant,
 Hasan Cicioğlu

